

AZ ELSŐ MAGYAR NYELVŰ ORVOSI FOLYÓIRAT

Amikor 1825-ben gróf Széchenyi István megalapította a Magyar Tudományos Akadémiát, elsősorban az anyanyelv művelésének szándékával tette. Véletlen, de számunkra fontos egybeesés, hogy ekkor jelent meg az első magyar nyelvű disszertáció, amelynek címe:

"Orvosi értekezés a magyarországi levegő egészsége létéről általánosan és felelet három kérdésre: melyek a köznép közönségesebb nyavalyái Magyarországon?

Milyen okokból erednek azok? S micsoda diaetetikai életmóddal lehet megelőzni s elkerülni azokat?..."(Pest, 1825).

Ennek az értekezésnek más jelentősége is van. Ez az első "környezetvédelmi" disszertációnk. Szerzője pedig végzés után Esztergomba került és az 1849 tavaszán bekövetkezett haláláig, megyei főorvosként nagyon fontos szerepet játszott a környék közegészségügyének javításán. Ezek a fontos momentumok ösztönözték Bugát Pál doktort, a lánglelkű hazafit, hogy Schedel (majd Toldy) Ferencsel közösen megindítsák az első központi magyar nyelvű szakfolyóiratunkat: Orvosi Társulat címmel.

Az első kötete 1831 elején jelent meg, kisméretű füzet formájában. Az első füzet esztergomi vonatkozása, hogy belső címlapját Lenhossék Mihály arcképe díszíti, aki városunkban kezdte nemzetközi jelentőségű pályafutását. Közismert, hogy a híres bécsi orvosi iskola tanára is volt, fiziológiai munkáit több egyetemen tankönyvként használták.

Bugát "vezérszavában" (bevezető) a következőket olvashatjuk: "Hazánk orvosi közönségének egy nagy szükségét véljük kipótolni, midőn a N. Mélt. Kir. Helytartó-Tanács engedelmével, jelen haviírásunkat útnak bocsátjuk: melly nevével fogva mind azon ismereteknek áll tárva, mik a gyakorló orvost hivatalán orvosi folyóiratokat bír, pirulnunk kell, hogy e részről egészen elmaradtunk." Ezt a bizonyos hiányt kívánta pótolni ez a szerény terjedelmű kiadvány, amelyről sajnos nem tudjuk, hány példányban jelenhetett meg? Rendkívüli ritkasága azt valószínűsíti, hogy igen kevésben.

Megindítását az egész pesti tanári kar támogatta. Közülük különösen Lenhossék Mihály, Bene Ferenc és Stáhly Ignác professzor személyét kell kiemelnünk.

A szerkesztők a témaköröket is körvonalazták. 1. elméleti kórtudomány: 2. közönséges kórtan: 3. kórtörténetek ismertetése: 4. járványok leírása: 5. gyógyvizeink ismertetése: 6. törvényszéki orvostan: 7. "orvosi helyrajzok", magyarul milyen endémiás betegségek léteznek: 8. referáló rovat a külföldi folyóiratokból. Az első közleményt Pólya József dr. írta a "vízrák", vagy noma kórképeiről. A második dolgozatnak már drámai időszerűséget adott a kolera megjelenése. Schuster János tanár értekezett erről a "keletindiai kórról".

A tekintélyes számú kolera-írat aztán alaposan felborította az eredeti szerkesztési szempontokat. Érthető okokból dominált az epidemiológia.

Magát a szót a Cholas, azaz epe görög eredőjének tartották, ezért szerepelt ilyen formában: "napkeleti epemirigykor". Németeknél hasonló a "Gallenfluss", vagy "ostindische Brechruhr", az angoloknál a "Gallflux", a franciáknál a colere.

Nincs helyünk egy rövid közleményben letárva venni az Orvosi Tár valamennyi cikkét. Noha az első szakaszában 1831-1833 között 12 kötete jelent meg, egy-egy kötetben három füzet, így kiszámítható belőle a havi megjelenés. Valószínűleg a két szerkesztő között 1934-re megromlott a kapcsolat, ezért Schedel 1834-től megindította a szélesebb kört felölelő Tudománytár-t, de az Orvosi Szókönyv "az Orvosi Tár" első két évéhez még közös munkájuk. Schedel tanár érdeklődése különben is egyre inkább az irodalom irányába tolódott el, s mint az köztudott, ő lett a magyar irodalomtörténet írásának az "atyja". Bugát kollégája pedig egyre inkább a természettudományi szóújítást művelte és szorgalmazta. Mégis Toldy állapította meg róla, "helyesen szólni Révai, szépen Kazinczy, műszabatosan Bugát Pál tanították a nemzetet. "

Bugát nem az a típus volt, aki valamibe könnyen megnyugodjék. Az 1838. évben új szerkesztő társat szerzett Flór Ferenc Pest városi főorvos személyében, akivel a közben megalakult Magyar Tudós Társaságban már együtt dolgozott. Alkatilag közelebb álltak egymáshoz, így az "új folyam" mindaddig megjelent, amíg 1848 végén a Kossuth-kormány a főváros elhagyni nem kényszerült. Az első számot Stáhly Ignác professzornak ajánlották, aki haláláig kitartott a szabadságharc ügye mellett, mert 1848 végére betegsége miatt már nem tudta országos főorvosi feladatát ellátni, 1849. április 28-án pedig elhunyt.

Meg kell adni, az új évfolyamok sokkal jobban szerkesztettek. Az elől elhelyezett tartalomjegyzék megkönnyíti a tájékozódást, a címlapon lege artis minden feltüntetve, tipográfiai szempontból is igen ízléses. A kiadási periódus szintén módosult. Hetenként, minden vasárnap jelent meg egy-egy ív, és szabályszerűen postázták a megrendelőknek. Mivel 1838 az indulási dátum, természetesen a nagy pesti árvíz az első téma, orvosi tekintetben. Írta Eckstein Fridrik, a sebészet tanára. Sajnálatos, hogy miként Feichtinger Sándor a naplójában ugyanúgy ő sem említi az árvízi hajós Wesselényi Miklós nevét. Úgy tűnik, Jókai tolla kellett ennek az országos tudósításához. Egyébként a sebész a járványtani részt is remekül írta meg. Megtudható, hogy táborig kórházakat is állítottak fel, s a hasmenéses járvány (dysenteria) olyan erős tünetekkel járt, hogy olykor a mákonycseppek sem csillapították azokat.

Az új folyam, mint említettük, jobban megfelelt az eredeti célkitűzéseknek. mind a tárgykör, mind a szerzői kör lényegesen tágasabb.

Egyre több teret kaptak a vidéki orvosok, közölték az előfizetők névsorát, amely szinte "lefedte" az egész történelmi Magyarország területét. Vas-tól a Székelyföldre, Nyitrától Szabadkáiig akadtak előfizetők. Akadt bukaresti is, Lukács Farkas személyében. Meglepően sok köztük az orvostanhallgató, de az egykori szerkesztő-társ Schedel tanár is megrendelte. Nagy erősség a külföldi szakirodalom kivonatolt, referátumos ismertetése. Így lényegében, pl. egy turkevei orvos (Szabó Lajos dr.) egyetlen anyanyelvi folyóirattal figyelhette a medicina akkor sem lassú fejlődését. Gondoljuk meg, az első aethersisban végzett műtétet Boston-ban 1846 októberében végezték, s alig egy év múlva, az akkori út és egyéb viszonyok között már a fővárosunkban is bevezetésre került. Sőt vidéken elsőként Feichtinger Sándor esztergomi doktor is eltávolított egy nyaki daganatot. A 11 évfolyam szinte mozgósította az egész magyar medicinát. Az idők szavát talán Bugát érti az orvosok közül legjobban, már mellőzi 1848-ban nyelvészkedését és az egész fórumot a szabadságharc szolgálatába állította. A honvédség felállításával egyre inkább gyakorlati tanácsokat ad. Megjelent Pólya József hét parancsa: "Az életrend alkalmazott szabályai honvédeink számára" címmel.

1. "Bőrödre ügyelj! " Ajánlja a pamut, vagy kendervászon alsóruhát, mert az jobban véd a váltóláz ellen. Akkor még nem volt ismert, hogy a maláriát bizonyos fajta szúnyogok terjesztik, a vastag vásznat viszont, ellentétben a vékony gyolcsanyaggal, nem tudják átszúrni. Kitűnő orvosi megfigyelés.

2. "Evésben, ivásban mértéket tarts! "

3. "Kósza szerelemet ne űzz! " - mert bizony a nemibajok ugyancsak elterjedtek a honvédség körében.

4. "Tested, elméd egyaránt gyakorold! " (Vívások, birkózások, kötélmászás, stb.)

5. "Kedélyed józanul igazgasd! "

6. "Bízz, és ne félj! " (Bízz, de soha el ne bízd magad! ")

7. "Betegséged korán gyógyítsd", mert " a legvérengzőbb ütközetek is kevesebb halottat számítanak, mint hosszas háborúban rendes betegségek miatt a kórházak! "

Az 1848-as év decemberének utolsó számában a záró oldalon még olvasható egy optimista előfizetői felhívás, de Bugát és Flór Debrecenbe történő távozása után az Orvosi Tár nem jelent meg többé. Majd egy évtizedet kellett várni a sötét Bach-korszakban, amikor végre 1857-től már újabb és nagy alakú szakfolyóirat indult meg, elsősorban Markusovszky Lajos szívós szerkesztői szervezése következtében.

Az Orvosi Tár szellemét folytató Orvosi Hetilap azóta is az orvosok asztalára kerül.

Szállási Árpád dr.
2000. május